

श्रवयवती किं भावयेत्, केन भावयेत् कथं भावयेदित्याका-
ङ्क्षावयोदयात् । तत्त्वोच्चणीयमंशवयञ्च साध्यं साधनमिति-
कर्त्तव्यता चेति । तथा च किं भावयेदिति साध्याकाङ्क्षायां
स्वर्गादिफलं साध्यत्वेनान्वेति, साधनाकाङ्क्षायां यागादिः-
साधनत्वेन, इतिकर्त्तव्यताकाङ्क्षायां प्रयाजाद्यङ्गजातमिति-
कर्त्तव्यतात्वेन । तेन प्रायाजाद्यङ्गजातितिकर्त्तव्यताकेन या-
गेन स्वर्गादिफलं साधयेदिति विशिष्टवाक्यार्थ बोधः इति
भाट्टा मन्यन्ते ।

आर्थिक लि० अर्थं दृष्ट्याति ठक् । अर्थपाहणे । अर्थश्चेह
अभिधेयं प्रयोजनं धनञ्च । अर्थादागतः ठक् । अर्था-
दागते वाक्यार्थमर्थ्यादया प्राप्ते च । [डोष् ।

आर्द्र लि० आ+अर्द्र-अच् । सम्यक्पोडके स्त्रियां गौरा०
आ(अ)र्द्रकंसिक लि० अर्द्रकंसेन क्रीतम् ठक् “अर्द्रात् परि-

माणस्येति” पा० उत्तरपदस्य ढङ्गेः “पूर्वपदस्य वेति” च
प्राप्तौ नातः पारस्येति” पा० निषेधात् नोत्तरपदद्विजिः
“कंसाङ्कितम्” पा० इति तु न प्रवर्त्तते समासे तदन्तविधि-
प्रतिषेधात् । अर्द्रकंसक्रीते । एवं आ(अ)र्द्रप्रस्थिकः ।
अर्द्रप्रस्थक्रीते आ(अ)र्द्रकौडविकः आ(अ)र्द्ररौणिकः इत्यादौ
अदन्तत्वाभावात् उत्तरपदद्विजिः । अर्द्रकङ्कवादिश्रीते लि० ।

आर्द्रधातुक न० “आर्द्रधातुकं शेषः” पा० परिभाषिते
तिङ्शिदङ्गोभिन्ने धात्वधिकारविहिते प्रत्ययभेदे “आर्द्र-
धातुकस्येड्वादेः” सार्वधातुकार्द्रधातुकयोः” इति च पा० ।

आर्द्रपुर न० अर्द्रं पुरस्य एकदेशित० स्त्राथे अण् । पुरस्य समा-
नेऽङ्गे प्रतिपूर्वस्य तत्पुरुषे अश्वादि० नान्तोदात्तता ।

आर्द्ररात्रिक लि० अर्द्ररात्रे भवः ठक् । अर्द्ररात्रभवे ।

आर्द्रवाहनिक लि० “अर्द्रवाहनेन जीवति वेतना० ठक् ।
अर्द्रवाहनेन जीविनि ।

आर्द्रिक उ० स्त्री “वैश्वकन्याससुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
आर्द्रिकः स तु विज्ञेयोभोज्योविग्रहं संशयः” इति परा-
शरोक्ते १ अश्वघवणे स्त्रियां जातित्वात् डोष् । अर्द्रं चेत
शस्यार्द्रमर्हति ठक् । चेतशस्यार्द्रस्य वेतनरूपतया स्वामिस-
काशात् पाहणे २ कपकभेदे पु० । “आर्द्रिकः कुलमित्” च
गोपालोदासनापितौ । एते शूद्रेषु भोज्यान्नायसात्मानं
निवेदयेदिति” मनुनाऽऽर्द्रिकस्य शूद्रत्वेन कीर्त्तनात् अश्व-
घस्य च शूद्रभित्तत्वेनास्य पराशरोक्तार्द्रिकाङ्गित्वं प्रती-
यते । एतदभिप्रायेणैव” मित्ता० कृता अर्द्रसीरिशब्दे दर्शित
याज्ञवल्क्यसूत्रव्याख्याने कषिफलशस्यार्द्रहारिण एव
शूद्रेषु भोज्यान्नतोक्ता ।

आर्द्र लि० अर्द्र-रक् दीर्घश्च । १ क्लिप्ते २ सरसे ३ सजले वस्तुनि
तद्भेदाच्च वैद्य० दर्शिताः । “आर्द्रं द्रव्यं द्विधा प्रोक्तं सरसं
नीरसं तथा । सद्गन्धं गुणरसकं द्विधा नीरसमुच्यते ।
वास्तूकं सार्षपं, शाकं निर्गुण्डोरण्डसार्षकम् । घसूराद्य-
मिदं सर्वमार्षं सरसमुच्यते । वटान्धकरीराद्यमार्षं द्रव्यं
तु नीरसम् । सद्गन्धं तु द्विधा प्रोक्तं ऋदु तोक्ष्णमिति
क्रमात् । शातलावज्जसीरुण्डसौरिण्याद्यास्तु तीक्ष्णकाः ।
दुग्धिकाक्षोरिण्याद्याश्च ऋदुदुग्धाः प्रकीर्त्तिताः” । आर्द्रा-
क्षतारोपणमन्त्रभूताम्” कुमा० रघुश्च । “तेषां सुवीं स्वादु शीता
पिप्पल्यार्द्रा कफावहा” आर्द्रा कुस्तुम्बरी कुर्यात् स्वादु-
सौगन्ध्यहृद्यताम्” सुश्रु० “धूपोष्मणा त्वाजितमार्षं भावम्”
कुमा० “४ काठिन्यमून्धे आनुगुण्ययुक्ते च “धनुर्भूतोऽप्यस्य
द्वयार्द्रभावम्” रघुः । अश्विन्यवधिके राशिचक्रस्य मिथुन-
राशिषटके पृषठे नक्षत्रे स्त्री न० । “कन्यायां कृष्णपक्षे तु
पूजयित्वा र्द्रभे दिवा । नवम्यां बोधयेद्देवीं यथाविभव
विस्तारः” इ० त० लिङ्ग पु० । “इमे मास्यसिते पक्षे नव-
म्यामार्षयोगतः” बोधनमन्त्रः । “आर्द्राद्यादि विशाखान्तं
रविचारेण वर्षति” ज्यो० ऋगशिरसोऽर्द्रं चार्द्रां पुनर्वसुति-
पादं मिथुनम्” ज्यो० आर्द्रास्वरूपयोगतारादिकम्
अश्लेषाशब्दे ४६७ पृष्ठे उक्तम् अस्त्राधिष्ठाता शिवः ।

आर्द्रक न० अर्द्रयति रोगान् अर्द्र-अन्तर्भूतगन्धे रक् दीर्घश्च
संज्ञायां कन् आर्द्रायां भूमौ जातं वा वुन् आर्द्रवति
जिह्वां आर्द्र-णिच्-कुन् वा । (आदा) मूलप्रधाने
वृक्षभेदे आर्द्रिकायत्व स्त्री । “आर्द्रिका भेदिनी
सुवीं तोक्ष्णोष्णा दीपनी च सा । कटुका मधुरा पाके
रूक्षा वातकफापहा, ये शुष्णाः कथिताः शुष्णग्रास्तेऽपि
सन्ध्यार्द्रकोऽखिलाः । भोजनाये सदा पथ्यं लवणार्द्रकभ-
क्षणम् । अग्निमन्दीपनं रुच्यं जिह्वाकण्ठविशोधनम् ।
कुष्ठे पाण्डुसमे कच्छे रक्तपित्ते कफज्वरे । दाहे निदाहे
शरदि नैव पूजितमार्द्रकम्” भा० प्र० । “चक्षुष्यं रोचनं
स्वर्थं विकाशि विशदं सरम् । स्तम्भाटोपाग्निलघ्नञ्च
लवणार्द्रकभक्षणम् । गुडार्द्रकं वातहरं चक्षुष्यं पित्त-
नाशनम् । ज्वरघ्नं चातिहृष्यञ्च वर्चोभेदिकफापहम् ।
ऋक्षचारहितमङ्गुरतः सत् क्षाबितं विमलकैर्बहुतो-
यैः । मिश्रितं लवणनिम्बपयोभिर्बालमार्षं कसुपैति योग्य-
ताम् । तैलासुरीरजनिस्त्रिजपङ्कसङ्गिप्रस्फन्दमाननवनिम्बु-
रसप्रसक्तम् । स्वादूत्तरं शिशिरवासरभोजनेषु कस्यैति
वस्य नपथं खलु षड्ज्वरम्” । वृषोष्णं दीपनं हृद्यं सन्नेहं